

PSIHOLOGIA POPORULUI ROMÂN*

I

Psihologia socială are drept scop să determine și să explice însușirile sufletești ale unei populații.

Însușirile sufletești ale unei populații sunt condiționate de trei factori principali: de fondul biologic ereditar al populației, de mediul geografic și de caracterele instituționale dobândite de populație în timpul evoluției sale istorice.

În fondul biologic ereditar sunt cuprinse dispozițiile organice, cu care indivizii, care compun populația, vin pe lume; dispoziții care reglementează în mod direct funcțiunile vieții vegetative ale populației și prin acestea, apoi, indirect, pe acelea ale vieții sufletești. În acest fond biologic ereditar ceea ce interesează sunt dispozițiile deficiente și patogene, care scapă de sub influența oricărei educații. Normalul, interesează mai puțin, fiindcă el este dirijabil. Anormalul, adică dispozițiile bolnăvicioase,

---

* Text editat în 1937 de Societatea Română de Cercetări Psihologice, București.

crează piedici și fatalități pe care nici o putere nu le poate înlătura.

În mediul geografic intră toate formele de energie care înconjoară și provoacă reacții în sufletul populației: clima, natura solului; posibilitățile de producție pe terenul muncii; flora și fauna; natura granițelor etc.

În sfârșit, în caracterele instituționale sunt cuprinse manifestările tipice de natură spirituală. Ele sunt diferite de acelea provocate de fondul biologic ereditar și de mediul geografic; sunt manifestări aparținând experienței istorice a populației, care prin tradiție se repetă în mod constant în decursul unei lungi durate de timp. În numărul acestora sunt: vorbirea, obiceiurile morale și juridice, concepțiile preferate în prețuirea lumii și a vieții; trăsăturile naționale.

Actualitatea sufletească a unei populații este condiționată de câteșitrei acești factori. Dar nu într-o măsură egală. Populațiile cu trecut istoric, în sufletul cărora caracterele instituționale au ajuns la o consistență puternică, își au actualitatea sufletească, în primul rând, influențată de caractere instituționale și numai în al doilea rând de ceilalți factori. Fondul biologic ereditar și mediul geografic stăpânesc sufletul populațiilor tinere, care sunt fără trecut istoric și fără puternice caractere instituționale. Între cei trei factori există așadar, în ceea ce privește influența lor, o contrarietate. La populațiile cu instituții spirituale inconsistente, influența factorului ereditar și a mediului geografic sunt covârșitoare. La care, dimpotrivă, instituțiile spirituale sunt puternice, influențele celorlalți factori sunt reduse. Spiritualitatea este ca o armătură de izolare. Ea dă posibilitatea unor populații să-și croiască un destin propriu, emancipat de sub jugul biologic și geografic al condițiilor lor de viață. Populațiile

capabile de asemenea instituții spirituale sunt popoarele de cultură națională, adică, sunt popoarele creatoare de originalitate sufletească în istoria omenirii. *Nu toate populațiile sunt capabile de cultură națională.*

Spiritualitatea nu este un produs al timpului. Sunt populații care trăiesc mii de ani fără ca în sufletul lor să prindă rădăcini caracterele instituționale. Ele trăiesc într-o veșnică copilărie, având sufletul stăpânit când de influența eredității biologice, când de influența mediului geografic. Populațiile care se ridică la o cultură națională au în ele particularitatea de a-și cristaliza experiența istorică în instituții de natură spirituală, instituții care, o dată înrădăcinate, preiau conducerea vieții lor sufletești. Populațiile acestea reușesc să dirijeze, după normele dictate de voința lor, atât manifestările care stau sub influența factorului ereditar, cât și manifestările de sub influența factorului geografic.

Prin urmare, psihologia socială, care are drept obiect studiul vieții sufletești a organismelor sociale, se găsește, după populație, înaintea unei vieți sufletești deosebite. Când studiază sufletul unei populații lipsite de o armătură spirituală, obiectul ei se reduce la studierea manifestărilor sufletești simple, pe jumătate biologice. În cazul acesta, nelegând de sufletul populației o finalitate spirituală proprie, ea rămâne pe planul reacțiilor sufletești condiționate de factorul ereditar și de mediul geografic. Populațiile de sălbatici, bunăoară, aproape că nu prezintă psihologiei sociale ceva interesant pentru cercetare; ele sunt de preferință obiect de studiu pentru etnografie și sociologie.

În cazul în care psihologia socială are să cerceteze sufletul unor populații cu trecut istoric și cu instituții spirituale bine înrădăcinate,

atunci obiectul său este cu totul schimbat. Sufletul acestor din urmă populații are într-însul *realități suprabio-logice*, care trebuie explicate pe planul unei finalități spirituale. Și ceea ce este mai anevoios: nu pe planul aceleiași finalități spirituale pentru toate populațiile, ci pe planul unei finalități speciale pentru fiecare populație în parte. Acesta este cazul populațiilor pe care le numim popoare culte, sau națiuni creatoare de originalitate sufletească. Dacă la cercetarea sufletului pe care îl au populațiile sălbatice obiectul psihologiei sociale aproape că este inexistent sau se confundă cu obiectul altor științe, la cercetarea sufletului pe care îl au popoarele culte, obiectul psihologiei sociale nu numai că este existent, dar el se multiplică după numărul acestor popoare; avem nu o singură psihologie socială pentru toate popoarele culte, ci psihologii sociale diferite: psihologia socială a poporului englez, psihologia socială a poporului francez, psihologia socială a poporului german și așa pentru fiecare popor cult în parte. Ceea ce este o realitate sufletească în sufletul unui popor nu este și în sufletul altui popor. Fiecare popor cult își are structura și evoluția sufletească proprii sieși; își are destinul său.

Aceste considerații fac să întrevădem dificultățile care însoțesc cercetările de psihologie socială. Cu cât un popor are o cultură mai veche și mai originală, cu atât știința despre sufletul său are de cercetat un obiect mai special, mai singular. Datele statistice și experimentale pe care se fundează psihologia socială a unui popor nu pot fi utilizate la psihologia socială a altui popor, fiindcă spiritualitatea fiecărui popor e de sine stătătoare și această spiritualitate trebuie mai întâi înțeleasă, pentru a putea în urmă interpreta datele pe care le dau statistica și experiența.

Cu alte cuvinte, știința psihologiei sociale nu este o știință liberă, în înțelesul că ea își adună cunoștințele clădind numai pe baza postulatelor logicii, ci ea se subordonează de la început finalității spirituale în care se desfășoară istoria poporului la care se aplică; ea depinde de idealul pe care îl urmărește poporul, care îi constituie obiectul¹.

La popoarele cu cultură veche și originală dificultățile acestea se pot în parte birui prin lumina pe care o răspândește idealul lor, care este bine prins în instituțiile pe care le-a inspirat. La popoarele cu o cultură mai nouă și nu atât de originală, dificultățile rămân mari. Aproape de nebiruit. Acesta este cazul psihologiei sociale a poporului român.

Oricâte date statistice și observații scoase din experiență am avea strânse asupra vieții sufletești a poporului român, întrucât lipsește conștiința clară a finalității spirituale a acestei vieți, interpretarea datelor se va face în mod nesigur. Datele pot cel mult să justifice o finalitate spirituală dezvăluită prin instituții precise și desăvârșite, dar când această finalitate nu este dezvăluită, sau este dezvăluită în mod nebulos și fragmentar, atunci ele pot servi cel mult ca indicii supuse discuției. Conștiința poporului român are până acum despre finalitatea spiritualității sale numai indicii și încă indicii vagi.

---

¹ Această dependență de ideal o găsim la toate științele, afară de cele matematice, după filosofia național-socialistă, împărtășită de guvernanții de astăzi ai Germaniei (comp. *Das national-sozialistische Deutschland und die Wissenschaft*. Heidelberg Reden von Reichsminister Rust und Professor E. Krieck, 1936).

II

Cu aceste rezerve ne propunem să schițăm în rândurile de mai jos câteva date privitoare la însușirile sufletești ale poporului român, sub latura vieții sale sociale și economice.

Aceste date sunt obținute, în cea mai mare parte, prin compararea manifestărilor sufletești obișnuite românilor cu acelea pe care le găsim la popoarele culte apusene. Această comparare s-ar fi putut face și cu manifestările sufletești ale popoarelor învecinate românilor și aceasta ar fi fost poate de recomandat; am preferat-o totuși pe cealaltă, fiindcă aceasta se poate face pe baza unui material mai precis și mai controlabil.

În afară de aceasta, cum în viața socială și economică a poporului român a existat, în timpul din urmă mai ales, tendința de a se imita instituțiile din Apus, compararea aleasă de noi are avantajul de a ilustra tocmai, în perspectiva acestei tendințe de imitare, unele din cele mai caracteristice dispoziții ale sufletului românesc.

Datele noastre sunt așadar, cu precădere, dobândite prin metoda comparativă.

Începem cu acelea care se impun de la prima privire.

Între acestea: *individualismul sufletului românesc față de individualismul popoarelor culte apusene*. Despre individualismul românesc s-a vorbit adeseori. Unii au făcut dintr-însul principala trăsătură caracteristică a românilor. Românului nu-i place tovărășia. El vrea să fie de capul lui. Stăpân absolut la el în casă. Cu o părțică de proprietate cât de mică, dar care să fie a lui. Din această cauză el înclină puțin spre anarhie. Acest individualism românesc însă nu implică spiritul de inițiativă în viața economică și prea puțin spiritul de independență în viața politică și socială, cele două însușiri prin care se

caracterizează individualismul popoarelor culte apusene și care constituie sufletul burghez. Majoritatea populației satelor românești n-are într-însa nici o asemănare cu sufletul burghez. Din mijlocul ei nu ies indivizi întreprinzători, care să-și riște odihna și avutul pentru a se îmbogăți prin mijloace neîncercate. Populația satelor românești, dimpotrivă, stă sub tradiția muncii colective. Fiecare sătean face ceea ce crede că va face toată lumea. N-are curajul să înceapă o muncă, decât la termenele fixate prin obicei. A ieși din rândul lumii este, pentru săteanul român, nu un simplu risc, ci o nebunie. De aceea slabele rezultate date de școlile primare rurale la noi. Copilul de sătean învață în școală să fie cu inițiativă, fiindcă școala noastră este croită pe modelul școlilor burgheze apusene, dar cu toate sfaturile primite, copilul de sătean când iese din școală se supune tradiției colective: el muncește cum a pomenit la el în sat, din moși strămoși.

Această tradiție de muncă colectivă, de altminteri, i-a fost de ajutor populației noastre sătești, odinioară, în timpul secolelor de urgie. Prin această tradiție de muncă colectivă, satele românești au durat. Când urgia le izbea, ele nu se risipeau, ci se mutau, ca un singur om, de la șes la munte, dintr-un cap la altul al țării. În Apus, în țările locuite, mai ales, de anglo-saxoni, colonizările s-au făcut prin împrăștierea indivizilor; în țările locuite de români prin împrăștierea colectivităților sătești.

Individualismul românesc este, prin urmare, de altă natură de cum este acela cunoscut în Apusul european.

În Apusul european individualismul se manifestă pe planul vieții sociale și economice, este creator de instituții, pe când *individualismul românesc este o simplă reacție subiectivă,*

un egocentrism, sub influența factorului biologic ereditar. Dacă, cu vremea, acest individualism românesc poate fi educat și transformat într-un individualism creator de instituții, este o altă chestiune. Educația și transformarea nu se pot opera decât sub influența factorului spiritual. Trebuie mai întâi realizată o voință unitară a sufletului românesc, care să-și facă un ideal din sufletul burghez, și sub conducerea căreia să se facă educația și transformarea individualismului subiectiv într-un individualism instituțional. Nimeni nu poate prevedea dacă această voință se va realiza prea curând; ceva mai mult: dacă se va realiza vreodată. Căci nu este numaidecât un postulat al istoriei omenești ca toate popoarele de pe pământ să ajungă la individualism comercial burghez. Pot fi și alte idealuri.

III

O caracteristică a sufletului românesc, care se poate constata iarăși de la o primă privire comparativă, este *neperseverența* la lucrul început. Românul este greu până se apucă de ceva, că de lăsat se lasă ușor, zice un scriitor popular.¹ Activitatea românului o compară mulți cu un foc de paie. În Apus, omul se înfige adânc cu munca sa în natură; românul rămâne la suprafață. Omul din Apus face opere durabile, pe când românul improvizează. Și cu toate acestea, tot despre român se afirmă, cu aceeași dreptate, că este îndelung răbdător, că este conservator și tradiționalist. Cum se împacă aceste caracteristici, care sunt opuse? Cine este fără perseverență este și fără răbdare. Cine improvizează nu este conservator.

---

¹ Ion Creangă.

Să examinăm mai de aproape neperseverența la lucru. Ea este în adevăr reală la român, dar cu condiția să nu o extindem la orice fel de lucru. Sunt lucruri pe care românul le începe cu greu și le lasă ușor, dar sunt lucruri pe care românul, dacă le începe, nu le mai lasă niciodată. Un român proprietar de pământ este cel mai perseverent muncitor agricol. Fie câștigul lui cât de mic, el nu se îndură să-și părăsească ogorul. Această perseverență a muncitorului român de a nu se despărți de lotul său de pământ chiar când lotul este mic și nu-i asigură subzistența este, pentru propășirea economiei naționale, o piedică serioasă, după părerea unora.

Alături de perseverență la lucrul din agricultură, s-ar mai putea cita și alte cazuri de perseverență la populația românească. Este drept însă că astăzi aceste cazuri sunt mai puțin numeroase ca în trecut. În trecutul românesc, chiar cel mai apropiat, se întâlnesc regiuni întregi dedate la ocupații profesionale continuate din tată în fiu. Cum erau satele de agricultori, erau sate de pescari, rotari, ciobani, căruțași, viticultori etc., care în majoritatea locuitorilor lor nu schimbau de ocupație. Așa cum îmbrăcămintea era fixată pe regiuni și nimeni nu avea curajul să o modifice, așa era și cu felul de muncă. Un bănățean, un ungurean, un muntean, un moldovean etc. nu erau în trecutul nostru simple denumiri geografice, ci erau caracterizări de port și de ocupație; erau tipuri sociale.

Neperseverența la lucru și-a făcut apariția de-abia în secolul al 19-lea, deodată cu înnoirea organizației statului român. Aceste înnoiri de organizare au deschis drum mulțimii de politicieni și de slujbași la stat. S-au făcut, din „politică” și din „slujbă”, profesii de muncă ușoară, care în scurtă vreme au concurat cu succes pe toate

celelalte profesii. Politicienilor și slujbașilor le trebuia însă o specialitate. Pe aceasta nu le-o putea impune tradiția statului român, care tocmai se înnoia. Specialitatea trebuia organizată prin imitație după alte state străine. Astfel începe epoca improvizațiilor profesionale. Pentru a-și găsi o întrebuintare și deci o justificare la plata pe care și-o lua din bugetul statului, doritorul de politică și de slujbă trebuia el însuși să-și definească rostul activității. El nu putea să facă aceasta mai bine decât invocând ceea ce se face aiurea. Așa se face în Franța, deci așa trebuie să se facă și în România. Perseverența la lucru se susține la toate popoarele printr-un singur mijloc. Prin selecția candidaților la profesii. Selecția s-a operat în trecut prin tradiția de familie. Astăzi ea se operează prin voință, în mod rațional. Unde profesiunile se ocupă fără selecție, avem neperseverență la lucru.

La noi, acesta a fost cazul. Cele mai râvnite profesii, slujbele de stat, s-au ocupat fără selecție, pentru motivul că ele, în cea mai mare parte, erau improvizații sugerate de ceea ce se făcea aiurea în Europa. Improvizațiile au trebuit să sufere apoi corectări, adică improvizații au trebuit să schimbe din ocupații. Cum slujbele la stat erau cele mai dorite dintre profesii, este ușor de înțeles pentru ce neperseverența s-a lăsat în munca românească.

Găsim, așadar, și la această caracteristică ceea ce am găsit mai înainte la individualism. O nepotrivire între factorul ereditar și factorul instituțional. Românul este, prin natura sa ereditară, *perseverent* la lucru, cum este și *răbdător*, *conservator*, *tradiționalist*, dar această natură ereditară a lui a fost pervertită de o greșită viață instituțională, imitată după străini. El este neperseverent fiindcă instituțiile statului l-au obligat la improvizații.

Sumar

Notă introductivă	7
Psihologia poporului român.....	13
Sufletul neamului nostru. Calități bune și defecte.....	37
Psihologia industriașului.....	53
Psihologia martorului	67
Psihologia ciocoismului.....	101
Din psihologia revoluționarului.....	117
Anexă. C. Rădulescu-Motru de <i>N. Bagdasar</i> ...	151
Postfața. Constantin Rădulescu-Motru în gândirea contemporană de <i>Al. Boboc</i>	197